

Zicht op... Reggio Emilia

Achtergronden, literatuur en websites

Inhoud

Vooraf	5
Reggio Emilia: kinderen en de honderd talen van het leven	7
Literatuur	15
Websites	23
Studiecentrum Cultuurnetwerk Nederland	25

Vooraf

De laatste tijd is er veel belangstelling voor Reggio Emilia. Met Reggio Emilia bedoelen we hier de pedagogische filosofie en werkwijze in de scholen van Reggio Emilia, een stad in Noord-Italië. Deze belangstelling blijkt onder andere uit evenementen als de tentoonstelling en conferentie *Sporen van Reggio* (november 2007) en het project en de bijbehorende tentoonstelling *Toeval gezocht* (augustus 2007 tot en met januari 2008). Verder worden er allerlei cursussen ontworpen die de Reggio-benadering als inspiratiebron gebruiken en vinden op tal van plaatsen in Nederland experimenten plaats op basis van aspecten van dit gedachtegoed in de kinderopvang en het basisonderwijs.

In het artikel van deze *Zicht op... Reggio Emilia* geeft Annemieke Huisingh, zelfstandig adviseur cultuureducatie, een interpretatie en beschrijving van de ontstaansgeschiedenis, de concepten en de doorwerking van Reggio Emilia. Naast dit artikel bevat deze *Zicht op...* een overzicht van literatuur over Reggio Emilia die aanwezig is in het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland en een selectie van relevante websites.

Cultuurnetwerk Nederland
Utrecht, april 2008

Reggio Emilia: kinderen en de honderd talen van het leven

Annemieke Huisingh

INLEIDING

Kinderen worden geboren met een enorm potentieel, als krachtige en intelligente wezens, nieuwsgierig, ondernemend en onderzoekend en altijd uit op communicatie met de andere kinderen, de volwassenen en met hun omgeving. Kinderen kunnen zich uitdrukken in honderd talen en het onderwijs heeft de belangrijke taak al deze mogelijkheden en talen aan te spreken en te versterken. Dit is het uitgangspunt van de pedagogische filosofie en werkwijze in de scholen van Reggio Emilia. Onderstaand artikel geeft een interpretatie en beschrijving van de ontstaansgeschiedenis, de concepten en de doorwerking.

HET ONTSTAAN

Het grote educatie-avontuur van Reggio Emilia begon eigenlijk al kort na de Tweede Wereldoorlog. Moeders hebben toen het initiatief genomen schooltjes voor jonge kinderen op te richten die moesten bijdragen aan de wederopbouw van het land en aan het voorkomen van een nieuwe oorlog. De eerste school is letterlijk opgebouwd uit de resten van een achtergelaten tank uit de oorlog.

In 1963 heeft het stadsbestuur van Reggio Emilia deze initiatieven erkend en opgenomen in het beleid van de stad. Met de opening van de eerste officiële voorschool voor kinderen van 3 tot 6 jaar, is Reggio Emilia gestart met het opzetten van een netwerk van educatieve instellingen. Er volgden er snel meer en in 1970 gingen de eerste kinderdagverblijven voor kinderen van 3 maanden tot 3 jaar van start.

VERSCHIL TUSSEN NEDERLAND EN ITALIË

Ter informatie zij hierbij vermeld dat in Italië de leerplicht met 6 jaar begint, dus dat deze voorzieningen niet onder het systeem van verplicht onderwijs vallen. Vanaf zes jaar bestaat er in Italië nog steeds rooms-katholiek staatsonderwijs. In Nederland begint de leerplicht met 5 jaar en gaan in de praktijk vrijwel alle kinderen vanaf 4 jaar naar groep 1 van het primair onderwijs. Het begrip voorschool wordt bij ons gebruikt voor kinderen van 2,5 tot 4 jaar. De kleuterjaren (groep 1 en 2) worden behalve onderbouw ook wel vroegschool genoemd. De aparte kleuterscholen zijn in Nederland verdwenen sinds de samentrekking met de toenmalige lagere school heeft plaatsgevonden. Ook de aparte leerkrachtenopleiding voor kleuters is verdwenen en opgegaan in de PABO, de opleiding voor leerkrachten van groep 1 t/m groep 8.

In Nederland zijn wij zo gelukkig vrijheid van onderwijs te hebben, waardoor particuliere initiatieven tot onderwijsvernieuwing niet beperkt hoeven te blijven tot de niet-leerplichtige leeftijd.

De Reggio Emilia benadering is dus ontwikkeld voor kinderen van 3 maanden tot 6 jaar. Dat neemt niet weg dat de basisfilosofie evenzeer vruchtbaar kan zijn voor de educatie van kinderen ouder dan zes jaar.

LORIS MALAGUZZI

Loris Malaguzzi, een psycholoog/pedagoog/filosoof met zeer vooruitstrevende ideeën, heeft zich al in 1948 op verzoek van de hierboven genoemde moeders aan dit initiatief verbonden. Hij had enkele jaren gewerkt met door de oorlog getraumatiseerde jongeren en had ontdekt hoe belangrijk het voor deze jongeren was zich in andere dan de verbale talen – zoals beeld, theater, beweging - te uiten en hiermee te kunnen communiceren over dat wat er in hen omging.

Loris Malaguzzi is tot zijn plotselinge dood in 1994 (hij was toen bijna 74 jaar) de grote inspirator en ontwikkelaar van de Reggio Emilia-benadering geweest. Hij was een man van de stad en de streek en is deze plek ook altijd trouw gebleven. Vanuit de dagelijkse praktische educatieve experimenten en

ervaring bouwde hij een netwerk op met vele landen in en buiten Europa. Hij bracht een voortdurende wisselwerking tot stand tussen theoretische inzichten en de praktijk. Zijn uitgangspunt was, dat we, als we willen leren hoe kinderen leren, dat vooral van de kinderen zelf kunnen leren. 'Alleen van de kinderen zelf kun je de dingen leren die over kinderen gaan of voor hen bestemd zijn.' Zijn vertrouwen in de potenties van jonge kinderen was zonder grenzen en dit vertrouwen vormde de basis van zijn pedagogische gedachtegoed en de praktijk.

Hieronder een letterlijke vertaling van een aantal passages uit een artikel van Loris Malaguzzi opgenomen in de catalogus van de tentoonstelling *De honderd talen van kinderen* (1996), waarin hij het fundament onder woorden brengt van zijn visie op educatie:

'1. Overnemen van Ideeën

Als het gaat om het overnemen van ideeën (een vergankelijke en behoedzame overname), dan werken wij met een genetisch-constructivistisch en creatief perspectief. Wij geloven dat de hersenen niet gevangen gezet zijn door genen, dat gedachten veranderd kunnen worden in en door interactie met de omgeving, en dat intelligentie het resultaat is van synergetische samenwerking van verschillende delen van de hersenen.

Daarom houden wij het erop dat kinderen zijn geboren met alle talen van het leven. Deze talen zijn van nature interactief, en zijn toegerust met exploratieve en waarnemingsinstrumenten voor het organiseren van informatie en ervaringen en voor het opzoeken van uitwisseling en wederkerigheid. Zij verenigen de beginnerskunst in zich van de wetenschapper die tekenen kan duiden en van de detective, het vermogen om onderzoekende methoden te gebruiken, veronderstellingen te maken voor 'ontbrekende' verklaringen en om feiten te reconstrueren.

[...] Wat kinderen nodig hebben en verlangen is te vermijden dat zij en de dingen onduidelijk, zonder bijzonder kenmerk zijn. Hoe meer talen wij in kinderen herkennen, des te meer we hen kunnen helpen met handelen en met het identificeren van de *methodologische modellen* die zij nodig hebben om situaties en ervaringen aan te gaan. [...] Dit geeft kracht aan de eigen projecten en verlangens van de kinderen.

Sommigen zeggen dat kinderen ook zoeken naar evenwicht, en dat is waar, maar toch slechts ten dele. Kinderen genieten afwisselend van bereikt evenwicht en van onevenwichtige dingen die hen pootje lichten en zo stimuleren om overeind te krabbelen en verder te gaan. Het is alsof zij er hartstochtelijk naar verlangen dat nieuwsgierigheid en leren nooit ophouden.

Vanaf het eerste begin weerleggen nieuwsgierigheid en leren de zaken die simpel en geïsoleerd zijn. Kinderen verlangen ernaar de maat en verhoudingen te ontdekken van complexe situaties. Zij vinden het zelfs leuk deze maten en verhoudingen te overtreden, hun betekenis te veranderen en hun eigen analogieën en metaforen te creëren en mensachtige en realistisch-logische betekenissen te verzinnen. Omdat kinderen (zowel biologisch als cultureel) zijn zoals ze zijn en omgaan met dingen, mensen, leeftijdgenoten, beelden en met zichzelf - door zich uitbreidende complexiteit en steeds verder reikende niveaus van aanpassing en competentie - is het verkeerd hen vast te pinnen in hiërarchische en rechtlijnige fasen of om hun een soort (niet bestaand) egocentrisme, animisme, of ondergewaardeerde magie toe te dichten, die alle gezien worden als zwakke dwaalwegen waarvan kinderen moeten worden bevrijd door de 'aartsengel' van de rede.

Niets wordt geboren uit niets; alles is ononderbroken en blijft veranderen. Verbeeldingskracht en logica, alsook gevoelens, creativiteit en esthetiek hebben honderden wortels en honderden bronnen van oorsprong, en niemand heeft het recht bij de 'absoluutheid' van methoden en voorspellingen te zweren, of wetmatigheden vast te stellen van bepaalde genetische ontwikkelingsstadia en cognitieve processen te zien als 'perfect', continue en onherroepelijk.

Denken, rede en taal - maar ook gevoelens - komen tot leven in handelingen die worden uitgevoerd en vergelijkingen die worden getrokken. Er is een innerlijke kracht die kinderen voortdrijft en deze kracht groeit sterk als het kind ervan overtuigd is dat feiten en ideeën hulpbronnen zijn, net zoals hun vrienden en volwassenen in hun leven kostbare bronnen zijn. Juist op dit punt verwachten kinderen -

zoals zij dat vanaf het begin van hun levensavontuur ervaren - hulp en waarachtigheid van volwassenen.

Dit zijn de grootse giften van kinderen. Hun eigen timing en ritmes vragen om een groot respect. Kinderen hebben de steun van volwassenen nodig om de toenemende druk om steeds sneller op te groeien tegen te gaan. Deze druk is niet alleen een bedrieglijk teken van het omverwerpen van biologische, psychologische en culturele verhoudingen die heden ten dage in zwang zijn, maar is ook een teken van diepe onzekerheid en verlies van perspectief.

De wetten van groei en winst zijn zeker ook op kinderen van toepassing, maar alleen als wij niet geheel in beslag genomen worden door tijd en haast, maar juist de volheid en kwaliteit van die groei en ontwikkeling beogen.

2. Het recht op een omgeving

Het is onbetwistbaar dat scholen het recht zouden moeten hebben op hun eigen omgeving, hun eigen *architectuur*, hun eigen *begripsvorming en benutting van ruimtes, schoolklassen en functies*.

Het is even onbetwistbaar dat zo'n recht, dat toekomt aan de leerkrachten, de leerlingen en hun ouders evenzeer als aan de school zelf, hier in Italië weinig kans op erkenning maakt zolang er geen fundamentele veranderingen tot stand zijn gebracht in de pedagogische cultuur. Dat houdt in dat educatie gezien moet gaan worden als het product van complexe interacties, waarvan er vele alleen gerealiseerd kunnen worden als de *omgeving* ten volle hieraan deelneemt.

[...]

Het zij voldoende om te zeggen dat we de omgeving beschouwen als een essentieel bestanddeel van ieder theoretisch of politiek onderzoek op het gebied van educatie. De rationaliteit van de omgeving achten wij van even groot belang als haar vermogen tot harmonieus samenleven, en haar hoogst belangrijke vormen en functies. Bovendien hechten wij grote waarde aan de rol van de omgeving als een motiverende en bezielende kracht voor het creëren van relaties, keuzemogelijkheden en emotionele en cognitieve situaties die een gevoel van welbevinden en veiligheid teweegbrengen. De omgeving zou moeten functioneren als een soort aquarium dat de ideeën, waarden, houdingen en cultuur weerspiegelt van de mensen die erin leven. Dit is waar wij naartoe werken.'

(Tot zover Loris Malaguzzi)

REGGIO EMILIA ALS INTERNATIONAAL EN PROGRESSIEF REFERENTIEPUNT

Het stedelijke educatiesysteem voor jonge kinderen van Reggio Emilia kenmerkt zich door progressieve gedachtegangen en een sterke verbondenheid met onderzoek en experiment, ondersteund door voortdurende training van de staf. Andere belangrijke kenmerken van het systeem zijn het feit dat de organisatie van het werk gebaseerd is op collegialiteit en onderlinge verbanden, op de aanwezigheid van het atelier, op het belang van de omgeving als een pedagogische gesprekspartner, op de essentiële en intensieve participatie van de families en de gemeenschap en op de samenwerkingsrelaties met de gemeenschap buiten de scholen.

Al deze aspecten vormen de identiteit en houden dit veelzijdige educatieve project in stand voor kinderen vanaf hun geboorte tot 6 jaar. Dit project is gebaseerd op het beeld van het kind dat een enorm potentieel heeft en dat drager is van rechten. Het doel van dit project is educatie van kinderen te bevorderen door de ontwikkeling van al hun talen: expressieve, communicatieve, symbolische, cognitieve, ethische, metaforische, logische, fantastische, verbeeldings- en relationele talen.

Deze sterke uitgangspunten hebben bewerkstelligd dat de Reggio Emilia-benadering voor jonge kinderen een belangrijk referentiepunt is geworden en een onderwerp van interesse, studie en discussie niet alleen tussen leerkrachten, pedagogen, onderzoekers en beleidsambtenaren, maar ook met politieke en culturele vertegenwoordigers in Italië en door de hele wereld. Deze vermenigvuldiging van ontmoetingen geeft voortdurend voeding aan de lokale ervaringen, die altijd zijn ontwikkeld vanuit een sterk vertrouwen in de dialoog, de vergelijking van ideeën en de interactieve uitwisseling met andere ervaringen en benaderingen.

Hierdoor is de geschiedenis van de stedelijke kinderdagverblijven en voorscholen van Reggio Emilia rijk aan vermeldenswaardige gebeurtenissen en ontmoetingen.

Twee internationaal beroemde Amerikaanse hooggeleerde ontwikkelingspsychologen hebben resp. in de jaren tachtig en midden jaren negentig voor het eerst Reggio Emilia bezocht: Howard Gardner en Jerome Bruner. Beiden hebben een diepe band met Reggio Emilia ontwikkeld, Jerome Bruner is zelfs benoemd tot ereburger van de stad. Howard Gardner kwam voor het eerst in de jaren tachtig naar Reggio, maar maakte pas serieus werk van zijn onderzoek naar de Reggiaanse filosofie en werkwijze in de late jaren negentig. En daar kwam een intensieve samenwerking uit voort: Zijn *Project Zero en Reggio Children* deden onder meer gezamenlijk onderzoek naar het zichtbaar maken van leerprocessen, dat resulteerde in de publicatie *Making learning visible*.

REGGIO CHILDREN

In 1994 werd Reggio Children opgericht naar een idee van Loris Malaguzzi: het *International Center for the Defense and Promotion of the Rights and Potential of All Children*. Deze doelstelling krijgt onder meer vorm in: het laten rondreizen van de tentoonstelling *De honderd talen van kinderen*, in staf-training, studiereizen, samenwerkingen met vele landen, onderzoeks- en documentatieprojecten, publicaties en de Nieuwsbrief *Rechild*.

Begin 2006 was de verbouw van de door de stad Reggio Emilia beschikbaar gestelde Parmigianeese kaasfabriek zover klaar dat het Centrum hierheen verhuisde. In februari 2006 is dit veelomvattende *Loris Malaguzzi International Center* officieel geopend. Hierin is nu ook ruimte om grote groepen te ontvangen. Tevens zijn hierin twee nieuwe tentoonstellingen ondergebracht en een experimenteel atelier 'de straal van licht'. Het onderzoeks- en documentatiecentrum is uitgebreid en er wordt gewerkt aan de opzet van een voorbeeldschool.

Het netwerk van Reggio Children beslaat inmiddels de volgende landen: Zweden, Denemarken, Noorwegen, Finland en IJsland (Nordic Network), De Verenigde Staten van Amerika (North American Reggio Emilia Alliance), Argentinië, Paraguay, Brazilië, Colombia, Mexico en Peru (Red Solare, Latin American Association), Australië, Duitsland, Korea, Nieuw-Zeeland, Spanje, Thailand, Engeland en Nederland.

REGGIO EMILIA EN NEDERLAND

Studiereizen

De eerste Nederlander die Reggio Emilia bezocht was Linus Cornelissen, docent aan de pabo in Arnhem. Hij had eind 1991 de uitgave van *Newsweek* in handen gekregen waarin de school Diana in Reggio Emilia was uitgeroepen tot de beste, meest innovatieve school voor jonge kinderen van de wereld. Dit had hem nieuwsgierig gemaakt en in 1993 lukte het hem een kijkje te gaan nemen. Het maakte zo'n indruk op hem dat hij onmiddellijk besloot studiereizen te gaan organiseren, hetgeen hij tot op de dag vandaag is blijven doen. Komend najaar zal opnieuw een groep Nederlanders naar Reggio Emilia reizen om enkele dagen ondergedompeld te worden in deze benadering en scholen te bezoeken.

Stichting Pedagogiekontwikkeling voor het jonge kind

Kort daarna, in november 1994, bezocht Annemieke Huisingsh, toen secretaris van de Commissie Kwaliteit Kinderopvang, in het kader van een werkbezoek van het Ministerie van VWS Reggio Emilia. In die tijd was de kinderopvang in Nederland als belangrijke sector in opkomst en voor de dagelijkse opvoeding van baby's en peuters buitenshuis was nog geen pedagogisch gedachtegoed ontwikkeld. Huisingsh vroeg pedagoge Margot Meeuwig om mede-auteur te zijn van een inhoudelijke paragraaf in het slotadvies van de Commissie Kwaliteit Kinderopvang.

In 1995 richtten Huisingsh en Meeuwig samen de Stichting Pedagogiekontwikkeling voor het jonge kind op om de concepten van de Reggio-benadering te onderzoeken en te ontsluiten voor Nederland. Hun bedoeling was zo een pedagogische werkwijze voor kinderen van 0 – 7 jaar te ontwerpen waarvan zowel de kinderopvang als de onderbouw van de basisschool konden profiteren.

De nieuwe stichting zette twee lijnen uit: onderzoek en experiment in pilotprojecten, respectievelijk in Rotterdam en Amsterdam (onder leiding van Margot Meeuwig) en daarnaast het ontwerp en de organisatie van de tentoonstelling *De kinderen van Reggio Emilia* (onder leiding van Annemieke Huisingh). Deze tentoonstelling is gerealiseerd in 1998 in het Stedelijk Museum Amsterdam in samenwerking met Reggio Children, Stedelijk Museum en het Amsterdams Fonds voor de Kunst en ontworpen door Bas van Tol. Tussen de 60.000 en 80.000 mensen bezochten deze tentoonstelling en de publiciteit was overweldigend. De Stichting Pedagogiekontwikkeling werd benoemd tot Point of Reference van Reggio Emilia in Nederland. Deze tentoonstelling bracht een golf van inspiratie teweeg en op tientallen plaatsen in Nederland zowel binnen de kinderopvang als binnen het onderwijs hebben mensen pogingen ondernomen iets van deze inspiratie om te zetten in een vruchtbare werkwijze. De stichting realiseerde voorts in opdracht van het Amsterdams Fonds voor de Kunst en in samenwerking met nabijgelegen scholen twee onderzoeksprojecten voor kunst in de openbare ruimte, geïnspireerd door de Reggio Emilia-benadering: het Hygiëaplein, door kunstenaar David Veldhoen (publicatie: *Het plein moet zachter*) en het Steve Bikoplein, door kunstenaar Soheila Najand (publicatie: *1000 dromen op 1 m2*). Dit laatste project vond plaats op basisschool De Kraal, de school die hierdoor enthousiast werd zich te willen ontwikkelen in de Reggio Emilia-benadering.

Het programma Sporen

In de jaren die erop volgden hebben Margot Meeuwig en Tienke van der Werf als 'pedagogista' en als 'atelierista' de Sporen-pedagogiek ontwikkeld. Eerst in Kindercentrum De Platanen en vervolgens ook in basisschool De Kraal. Beide zijn inmiddels de voorbeeldprojecten geworden voor het programma Sporen, een aan Nederland aangepaste interpretatie van de Reggio-benadering. Na een positief advies van de wetenschappelijke erkenningcommissie effectieve jeugdinterventies is dit programma in november 2007 erkend als programma voor voor- en vroegschoolse educatie (VVE-programma). Tegelijk met deze erkenning als VVE-programma is het boek *Sporen van Reggio, een introductie in de Sporen-pedagogiek* uitgebracht.

In 2008 wordt het expertisecentrum Sporen gestart van waaruit, in combinatie met een voorbeeldpraktijk, Sporen op verschillende locaties ontwikkeld kan worden. Geïnteresseerden kunnen, in aansluiting op de conferentie die in november 2007 is gehouden, middels het vervolgprogramma instappen in een proces van scholing en training. Tot aan de start van het expertisecentrum organiseert Pedagogiek 0-7 inhoudelijke verdiepingsbijeenkomsten voor groepen en zijn er mogelijkheden tot het bijwonen van introducties, lezingen, studiedagen of het volgen van bijvoorbeeld een oriëntatiecyclus. Het Sporen vervolgprogramma richt zich op mensen in de kinderopvang, VVE, onderwijs, pedagogiek en beeldende kunst.

Aan de toekomstvisie van *Pedagogiek 0-7: een kindercentrum voor kinderen van 0 tot 7 jaar* wordt hard gewerkt. Er is een vergaande samenwerking gerealiseerd ten aanzien van een nieuwe brede school in het Amsterdamse Polderweggebied. Binnen deze school zal een kindercentrum 0-7 op basis van de Sporen pedagogiek gerealiseerd gaan worden. De school zal bovendien een toegevoegde functie krijgen: het Sporen expertisecentrum. Dit expertisecentrum zal een grote rol gaan vervullen bij de kennismaking, verspreiding en implementatie van Sporen op andere scholen en kinderdagverblijven. De Stichting Pedagogiek 0-7 neemt deel aan het International Reggio Network.

Kunsteducatie

In 2002 heeft Annemieke Huisingh de Stichting Pedagogiekontwikkeling verlaten en gekozen voor het spoor van de kunst- en cultuureducatie. Zij werkte op dit gebied tot 2005 bij het Amsterdams Fonds voor de Kunst en sindsdien als zelfstandige. In 2006/2007 heeft zij in samenwerking met het Stedelijk Museum, Kunst en Cultuur Noord-Holland en de Steunpunten Kunsteducatie Noord-Holland het grootschalige project *Toeval gezocht* opgezet. In dit project is de verbinding onderzocht tussen de expressieve talen van kinderen en de artistieke talen van kunstenaars met als uitgangspunt de werkwijze van Heringa/Van Kalsbeek, het kunstenaarsduo dat in het Stedelijk Museum in het najaar van 2007 een solo-tentoonstelling had. Op 15 basisscholen hebben 15 kunstenaars zes weken met een groep jonge kinderen gewerkt. Het werkproces en de resultaten zijn tentoongesteld in het Stedelijk Museum, Amsterdam, tegelijk met de tentoonstelling van Heringa/Van Kalsbeek.

Hiermee is een ontwikkeling in gang gezet die beoogt de rol van de kunsten, kunstenaars en kunstinstellingen in het onderwijs aan jonge kinderen te analyseren, te bevorderen en te voorzien van een pedagogisch fundament geïnspireerd door de Reggio-benadering. De publicatie *Toeval gezocht* komt in september 2008 uit bij Uitgeverij Lemniscaat. Vervolgprojecten zijn in voorbereiding.

En nog veel meer

Naast de in het bovenstaande geschetste initiatieven is er sprake van een enorme belangstelling voor de Reggio Emilia-benadering in Nederland. Er zijn inmiddels honderden Nederlanders naar het stadje Reggio Emilia gegaan om met eigen ogen te zien en om zelf te ervaren hoe de educatie daar gestalte heeft gekregen (alleen al met de Study Tours inmiddels 730 personen!). Er zijn ontelbare scripties op hogescholen geschreven over aspecten van dit onderwerp. Er worden allerlei cursussen ontworpen die de Reggio-benadering als inspiratiebron gebruiken. Op tal van plaatsen in Nederland in de kinderopvang en het basisonderwijs en door culturele instellingen en individuele kunstenaars worden experimenten op touw gezet die aspecten van dit gedachtegoed als basis kiezen.

BELANGRIJKE BEGRIPPEN

Hieronder volgen tot slot nog in het kort enkele belangrijke begrippen die de Reggio Emilia-benadering kenmerken:

Het krachtige, competente kindbeeld

Het kindbeeld dat uitgaat van de potenties en de rechten van kinderen en dat onderkent dat kinderen vanaf hun geboorte intelligente wezens zijn, nieuwsgierig, onderzoekend, vol experimenteerdrang en uit op communicatie.

De honderd talen van kinderen

Kinderen beschikken over honderd talen om zich in uit te drukken en te communiceren. Naast de verbale taal zijn dit bijvoorbeeld de talen in beeld, geluid, logica, materialen, beweging, metaforen en zoveel meer. Al deze talen zijn gelijkwaardig en verrijken en versterken de inhoud van de communicatie.

(Zie het gedicht van Loris Malaguzzi hieronder.)

De drie pedagogen: de kinderen voor elkaar, de volwassenen en de omgeving

Kinderen leren het meest van elkaar, voor elkaar zijn zij de eerste pedagoog. Volwassenen zijn de tweede pedagoog: ouders, leerkrachten, de burens, winkeliers, kunstenaars, ieder vanuit hun eigen rol en betekenis. En de omgeving in alle aspecten (ruimtelijk, visueel, geluiden, geuren, kleuren enzovoort), is de belangrijke derde pedagoog. De omgeving kan een sterke inspiratiebron voor kinderen zijn in hun creatieve leerproces.

Onderzoek, observatie, documentatie en reflectie

Wanneer we van de kinderen zélf willen leren hoe zij zich ontwikkelen en met welke strategieën zij leren, is het de meest logische stap om dat dagelijks te onderzoeken door intensief te kijken en te luisteren. Wanneer we dit proces vastleggen in tekst en beeld, wordt het mogelijk op basis van dit documentatiemateriaal gezamenlijk te reflecteren en zo tot de volgende stap te besluiten. De documentatie geeft tevens de kinderen de gelegenheid terug te kijken op wat ze ondernamen en om er wellicht vanuit weer een andere invalshoek mee verder te gaan. Tevens is de documentatie een rijk middel om de ouders te betrekken bij wat er dagelijks op school gebeurt: de wanden kunnen vertellen waar de kinderen mee bezig zijn.

Intersubjectiviteit, collegialiteit, participatie en communicatie

Ieder mens en iedere professional heeft zijn eigen gezichtspunt en invalshoek. De onderlinge verschillen zijn net als die tussen de kinderen de bouwstenen om kennis op te bouwen. Ouders, leerkrachten en kinderen zijn partners in hetzelfde educatieproject en door voortdurende uitwisseling wordt het proces rijker en waardevoller en blijft het aan verandering onderhevig.

Ter afsluiting nogmaals Loris Malaguzzi aan het woord, ditmaal met zijn gedicht over de honderd talen van het kind.

(op basis van de Engelse vertaling uit het Italiaans door Lella Gandini)

Zeker. De honderd is er wél

Het kind
bestaat uit honderd.
Het kind heeft
honderd talen
honderd handen
honderd gedachten
honderd manieren van denken,
van spelen, van spreken.
Honderd, altijd weer honderd
manieren van luisteren
verwonderen en liefhebben
honderd vreugden
om te zingen en te begrijpen
honderd werelden
om te ontdekken
honderd werelden
om uit te vinden
honderd werelden
om te dromen.
Het kind heeft
honderd talen
(en honderd honderd honderd meer)
Maar ze pakken er negenennegentig af.
De school en de samenleving
scheiden het hoofd van het lichaam.
Zij zeggen tegen het kind:
dat hij zonder handen moet denken
zonder hoofd moet handelen
moet luisteren en niet praten
moet begrijpen zonder vreugde
alleen met Pasen en Kerstmis
mag liefhebben en verwonderen.
Ze zeggen tegen het kind:
ontdek de wereld die er al is
en van de honderd
pakken ze er negenennegentig af.
Ze zeggen tegen het kind
dat werk en spel
realiteit en fantasie
wetenschap en verbeelding
hemel en aarde
verstand en droom
dingen zijn
die niet bij elkaar horen.

En dus vertellen ze het kind
dat de honderd er niet is.
Het kind zegt:
Zeker: de honderd is er wél.

Auteur is zelfstandig adviseur cultuureducatie.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR EN VERWIJZINGEN

Edwards, C., Gandini, L. & Forman, G. (Eds.) (1998). *De honderd talen van kinderen. De Reggio Emilia benadering bij de educatie van jonge kinderen*. Amsterdam: SWP.

Meeuwig, M., Schepers, W. & Werf, T. van der (2007). *Sporen van Reggio. Een introductie in de Sporen-pedagogiek*. Amsterdam: SWP.

Municipality of Reggio Emilia (1996). *The Municipal Infant-Toddler Centers and Preschools of Reggio Emilia. Historical notes and general information*. Reggio Emilia: Municipality of Reggio Emilia.

Najand, S. (2005). *1000 dromen op 1 m2 : kunstwerk op het Steve Bikoplein in Amsterdam*. Arnhem: Stichting Interart.

Project Zero & Reggio Children (2001). *Making learning visible: children as individual and group learners*. Reggio Emilia: Reggio Children.

Reggio Children (1996). *The hundred languages of children. Catalogue of the exhibit*. Reggio Emilia: Reggio Children.

Reggio Children (2007). *The Reggio Children Brochure*. Reggio Emilia: Reggio Children.

Veldhoen, D. & Meeuwig, M. (samenstellers) (1998). *Het plein moet zachter : ideeën van kinderen over hun Hygiëaplein in Amsterdam*. Amsterdam: Amsterdams Fonds voor de Kunst/Stichting Pedagogiekontwikkeling voor het jonge kind/Stadsdeel Zuid.

www.pedagogiekontwikkeling.nl

www.reggiochildren.it

www.toevalgezocht.nl

www.zerosei.comune.re.it

linus.cornelissen@han.nl (studiereizen)

[Link naar literatuur en websites Zicht op... Reggio Emilia](#)